

תרומה (תשכ"ח)

א. שפוט רבה ל"ג ג:

"ויקחו לי תרומה". הדא הוא דכתיב (שיר השירים ה'): "אני ישנה ולבי ער". אמרה כנסת ישראל: אני ישנתי לי מן הקץ, אלא הקב"ה ער שנ' (תהלים ע"ג) "צור לבני וחלקי אלוקים לעולם...". אני ישנה ממעשה העגל ולבי ער - הקב"ה מרתיק לי (= לשון הכאה ודפיקה), הוי: "ויקחו לי תרומה". וכמו שאמר (שיר השירים ה') "קול דודי דופק... פתחי לי אחותי...". עד מתי אהיה מהלך בלא בית... אלא "עשו לי משכן" שלא אהיה בחוץ.

תנחומא תרומה (ח):

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". אימתי נאמרה למשה הפרשה הזו של משכן? ביום הכפורים עצמו, אע"פ שפרשת המשכן קודמת למעשה העגל, אמר ר' יהודה בר' שלום: אין מוקדם ומאוחר בתורה שנאמר (משלי ה'): "נעו מעגלותיה לא תדע" - מטולטלות הן שביליה של תורה ופרשותיה. הוי: ביום הכפורים נאמרי למשה "ועשו לי מקדש". מביין? שכן עלה משה בששה בסיור ועשה ארבעים יום וארבעים לילה, ועוד עשה ארבעים ועוד עשה ארבעים - חרי מאה ועשרים, ואתה מוצא שביום הכפורים נתכפר להם, ובר ביום אמר לו הקב"ה: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", כדי שידעו כל האומות שנתכפר להם מעשה העגל. ולכך נקרא "משכן העדות", שהוא עדות לכל באי העולם, שהקב"ה שוכן במקדשכם. אמר הקב"ה: "יבוא זהב שבמשכן ויכפר על זהב שנעשה בו העגל, שכתוב בו (ל"ב) "ויתפרקו העם את כל בזמי הזהב" ולכן מתכפרין בזהב "וזאת התרומה... זהב". אמר הקב"ה (ירמיהו ל'): "כי אעלה ארוכה לך ומסכותיך ארפאך".

שפוט רבה ל"ג א:

"ויקחו לי תרומה": הדא הוא דכתיב (משלי ג'): "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו" אל תעזבו את המקח שנתתי לכם; יש לך אדם שלוקח מקח יש בו זהב - אין בו כסף, יש בו כסף - אין בו זהב, אבל המקח שנתתי לכם יש בו כסף שנ' (תהלים י"ב) "אמרות ה' אמרות טהורות כסף מזוקק", יש בו זהב שנ' (שם י"ט) "הנחמדים מזהב ומפז רב". יש אדם שלוקח שדות אבל לא כרמים ויש שלוקח כרמים ולא שדות, אבל המקח הזה יש בו כרמים ויש בו שדות, שנ' (שיר השירים ד') "שלחך פדוס רימונים...". ויש לך מקח שמי שמכרו במכר עמו? אמר הקב"ה לישראל: מכרתי לכם תורה, כביכול במכרתי עמה, שנ' "ויקחו לי תרומה". משל למלך שהיתה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ובטלה, בקש לילך לו לארצו וליסול אשתו, אמר לו (המלך): "בתי שנתתי לך יתירות היא. לפרוש ממנה איני יכול; לומר לך: אל תמלה, איני יכול לפי שהיא אשתך. אלא זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך, קיסוץ אחד עשה לי שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי". כך אמר הקב"ה לישראל: "נתתי לכם את התורה. לפרוש הימנה איני יכול. לומר לכם "אל תמלה" איני יכול. אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי, שאדור בתוכו, שנאמר (כ"ה ח') "ועשו לי מקדש".

סדר אליהו רבה פרק י"ז:

- כיון שקבלו ישראל מלכות שמים בסמחה ואמרו (כ"ד ז') "כל אשר דבר ה' בעשה ונשמע". מיד אמר הקב"ה למשה (כ"ה ב') "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה".
- המודרשים הנ"ל חלוקים בשאלת זמן מתן המצוה של עשית המשכן מה הן הדעות? סדר את דעת המדרשים לשתי קבוצות.
 - מהי חשיבות קביעת הזמן לגבי תפישת הכלית המשכן?
 - הסבר את הבטוי במדרש הראשון "ישנתי לי מן הקץ"?
 - מה בא הפסוק מתהלים ע"ג להוכיח?
 - במה שונים דברי מדרש תנחומא דלעיל מדברי שפוט רבה ל"ג ג בתפישת הכלית המשכן?
 - לפי מפרשי המדרש דורש שפוט רבה ל"ג א את פסוקנו (כ"ה ב') ע"פ הפסוק מלכים א' א' ט' ו"ג עבדך לא קרא - הסבר כיצד, איפוא, מתפרש הבטוי "ויקחו לי תרומה" במדרש זה (ל"ג א').
 - מהי הזרות הלשונית בפסוקנו (כ"ה ב') שעליה מבוסס המדרש המובא לעיל כשלישי (שם"ר ל"ג א')?

תשובות וגם שאלות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ ירושלים קרית משה. השאלות המסומנות בא קשור ובא קשור ביותר. יענה כל אחד כפי דרגת ידיעותו.

ב. רבנו בחיי בן אשר

... התורה שכל דרכיה דרכי בועס וכל נתיבותיה שלום רצתה להקדים ענין מעשה המשכן שהוא כפרה קודם שיזכיר העון ההוא, כי כן מידתו של הקב"ה, שמקדים רפואה למכה, וכענין שדרשו חז"ל: הקב"ה בורא רפואה לישראל תחילה ואח"כ מכה אותם, שנאמר (הושע ז' א'): "כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים".

1. עם איזו תפישה מאלה שהובאו בשאלה א מסכים רבנו בחיי?
2. מהו הקשי הכללי בפרשתנו שאותו הוא מישב?

ג. רש"י ל"א י"ח ד"ה ויתן אל משה:

אין מוקדם ומאוחר בתורה, מעשה העגל קודם לציווי מלאכת המשכן ימים רבים היה, שהרי ב"ז בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכיפורים נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן.

רש"י ל"ג י"א ד"ה וישב אל המחנה:

... שהרי בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובי"ח שרף את העגל ודן את החוטאים ובי"ט עלה שנ' (ל"ב ל') "ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם... אעלה אל ה' אולי אכפרה..." עשה שם ארבעים יום ובקש רחמים, שנ' (דברים ט') "ואתנפל לפני ה'..." ובראש חודש אלול נאמר לו (שמות ל"ד ב') "ועלית בבקר אל הר סיני" לקבל לוחות אחרונות, ועשה שם מ' יום שנאמר (דברים י' י') "ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים מ' יום ומ' לילה". מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון - אמור מעתה: אמצעייה היו בכעס. בי' תשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה: "סלחתי" ומסר לו לוחות אחרונות וידר והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן, ועשאוהו עד אחד בניסן...

רמב"ן ל"ה א' ד"ה ויקהל משה:

והנה משה - אחר שצוה לאהרן והנשיאים וכל בני ישראל כל אשר דיבר ה' אתו בהר סיני אחרי שבור הלוחות ונתן על פניו המסוה - חזר וצוה והקהילם אליו, כל העדה האנשים והנשים וטף, וייתכן שהיה זה ביום מחרת רדתו, יאמר לכולם ענין המשכן אשר נצטרף בו מתחילה, קודם שבור הלוחות, כיון שנתרצה להם הקב"ה ונתן לו לוחות שניות וכרת עמו ברית חדשה, שילך השם בקרבם, הנה חזרו לקדמותם ולאחבת כלולותם ובידוע שתהיה שכינתו בתוכם, כענין שצוהו תחילה, כמו שאמר "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" ולכן צוה אותם משה עתה ככל מה שנצטווה מתחילה.

רמב"ן ויקרא ח' א' ד"ה קח את אהרן:

... ועל דרך הישר נצטווה משה במלאכת המשכן קודם למעשה העגל, וכשנתרצה לו הקב"ה והבטיחו שישרה שכינתו בתוכם, ידע מעצמו שמצות המשכן במקומה עומדת, וצוה לישראל עליה, כמו שפרשתו בפרשת ויקהל.

ספורנו כ"ד י"ח ד"ה ויהי משה בהר:

בכל פעם שעלה מכאן ואילך שהה מ' יום ומ' לילה כימי יצירת הולד, לקנות תחתיו שם הויה נכבדת ראויה לשמוע מפי הרב, מה שלא ישיגהו זולתו, כמו שהעיד באמרו (ל"ד) "כי קרן עור פניו בדרו אתו", וקלקל זה חטאם בסוף מ' יום ראשונים, בעת שהיה ראוי להשיגו כאמרו (ל"ב ז') "לך רד כי שחת עמך" ובאמצעייהם (= ובמ' יום האמצעייהם) כפי הקבלה, שהיו בכעס ולא זכו ליהנות מקרבי הור. והושג זה (= "לקנות לו הויה נכבדת...") במ' יום אחרונים. ובהם נצטווה על מלאכת המשכן, כמו שנאר (כ"ה ט"ז) "ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך" וזה לא בתקיים בלוחות ראשונות שלא באו לשום ארון אלא שבריהם בלבד, בלתי עדות, כאמרם ז"ל "לוחות נשברו ואותיות פרחו", וזה בעצמו באר באמרו "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", לא כמו שיעד קודם לכן, באמרו (כ' כ"א) "מזבח אדמה תעשה לי, בכל מקום אשר אזכיר שמי אבוא אליך", אבל עתה יצטרך לכתובים, וזה בעצמו התבאר באמרו (כ"ח א') "ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך", והנה לא נבחר שבט לוי לשרת עד אחר מעשה העגל...

1. לדברי רש"י שהובאו לעיל מקשה בעל משכיל לדוד: לכאורה אין כאן הכרח לסרס המקראות, ודילמא הכל כסדר נכון דבארבעים יום ראשונים צוהו הקב"ה מלאכת המשכן וכשירד ב"ז תמוז וראה שעשו העגל לא רצה לוטר להם כלום עד אחר שנתרצה הקב"ה, דהיינו יום הכפורים?
2. xx הסבר מה הכריח איפוא את רש"י לפרש על דרך "מוקדם ומאוחר"? במה הולך הרמב"ן בשאלת זמן מתן המצוה הזו לשיטתו? עיין דבריו ויקרא כ"ד א' ד"ה ואל משה אמר עד "הכל כמו שפרשנו". במ' טז א' החל מן "ואמר ר' אברהם" עד "אחר צורת המרגלים"?
3. xx במה הולך הרמב"ן בתפישת טעם המשכן לשיטתו? עיין דבריו ויקרא א' ט' ד"ה נחוח החל מן "והרב אמר במורה צבוכים" עד "ועל דרך האמת".
4. כיצד מנסה הספורנו להוכיח שהשקפתו בקביעת זמן המצוה נכונה?

* עיין עלון ההדרכה.